

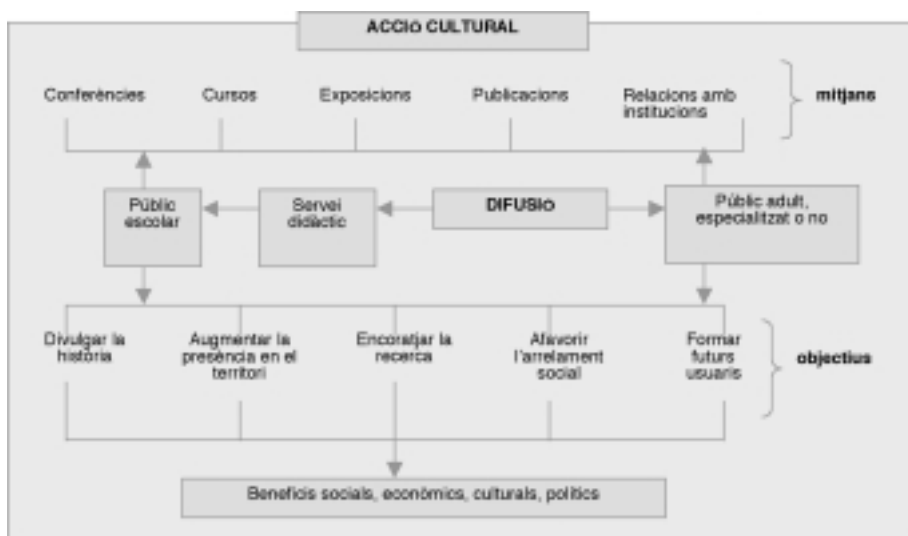
Patrimoni documental, patrimoni de tots: una reflexió per la creació d'una xarxa de serveis didàctics en arxius

Maria Pilar Reverté Vidal

Professora d'Educació Secundària (Ciències Socials), Membre del Grup Arxididàctica¹ i col·laboradora del Servei Didàctic de l'Arxiu Nacional de Catalunya

Introducció

La relació entre l'arxiu i la societat ha evolucionat, d'una banda, com a conseqüència dels canvis socials i culturals haguts a Catalunya² i, de l'altra, com a resultat de les polítiques de creació i desenvolupament d'una infraestructura arxivística eficaç³. Aquests factors, juntament amb l'evolució del concepte de patrimoni cultural i la conceptualització del document com a tal patrimoni, han originat una redefinició en les polítiques d'atenció als usuaris d'arxiu, donant vital importància a la difusió i

la divulgació cultural. Els arxius cerquen ara noves maneres d'interactuar amb les societats en què s'emmarquen, per tal de prendre un paper més actiu i rellevant en la formació del teixit cultural del país. Es comencen a concebre com a institucions culturals obertes i dinàmiques i, per tant, les seves polítiques s'atansen a la definició i l'assoliment d'un conjunt d'objectius relacionats amb aquest nou rol⁴.

Els arxius es poden plantejar ara un nou objectiu: esdevenir un recurs per al món docent i després per a tota la societat, a partir de la nova concepció de la societat xarxa, en la qual, com a institucions culturals de primer ordre, es poden situar en un espai preferent des del qual exercir autènticament la funció cultural.

La creació d'un servei didàctic pot ser un gran projecte, no només pel que fa a les millores educatives i socials que representa, sinó també en termes de resultats. Els diferents projectes iniciats a Catalunya, però, s'han trobat amb algunes dificultats que han impedit garantir-ne la continuïtat, el més important dels quals és, potser, l'escassetat de recursos econòmics i humans. A més, la manca de coordinació i de l'establiment d'una política comuna entre les diverses experiències⁵ ha contribuït a mantenir l'aïllament de cadascun dels serveis iniciats i, en conseqüència, a infrautilitzar molts dels recursos invertits.

Entenem que l'elaboració d'un projecte aglutinador, capaç de recollir i integrar les diferents experiències del territori, permetria un desenvolupament més eficaç dels serveis i un aprofitament més eficient dels recursos, al mateix temps que facilitaria l'accés a les fonts d'arxiu a un públic més ampli. La utilització de les tecnologies de la informació i la comunicació pot permetre el disseny d'un projecte global, al qual puguin integrar-se tots els arxius del país, que minimitzi les inversions i rendibilitzi els esforços.

Abans, però, d'entrar en la definició del projecte que es presenta, entenem que cal fer algunes consideracions sobre certes qüestions conceptuals relacionades amb la configuració del seu disseny: el concepte de patrimoni i els diferents plantejaments didàctics que se'n poden fer.

El concepte de patrimoni

El patrimoni, entès com a repertori de pertinences d'un individu o d'un grup, ha representat tradicionalment un valor sociocultural i polític important, atès que es defineix com un element de referència que facilita la integració del grup i la transmissió dels seus valors.

La pertinença al grup es reforça, es manté i es transmet a partir d'un conjunt de símbols, materials o immaterials, que serveixen per a identificar-ne els membres, al mateix temps que defineixen i identifiquen de manera clara els valors essencials de la seva cultura. Per tant, a mida que la societat evoluciona i es torna més complexa, així també ho fa el mateix concepte i es fa més evident la seva funció social i cultural.

En conseqüència, la definició del patrimoni cultural es construeix, no tant en relació a un passat comú, sinó en tant que materialització, en el passat i el present compartits, d'uns valors de futur, i és que, en certa manera, es podria arribar a afirmar que el patrimoni representa més allò que, com a grup, volem arribar a ser que allò que realment som. Per tant, a mesura que varia o s'amplia el grup de referència, ha de variar també no només la definició dels elements patrimonials, sinó la pròpia conceptualització del patrimoni.

La noció moderna del concepte parteix de la idea de ciutadà sorgida de la Revolució Francesa (no en va, França és un dels llocs on més s'ha desenvolupat la seva protecció i difusió). L'individu ja no es defineix en relació amb un grup familiar o estamental, sinó que ho fa en relació amb un estat territorial i, per tant, cal definir un patrimoni comú que serveixi de model i d'eix en torn del qual es pugui estructurar la nova societat en creació. Ja al s. XIX, la seva revalorització va servir per reforçar la identitat nacional i els estats es van erigir en els seus defensors, bo i creant institucions i lleis per protegir-lo. Quan, més tard, es comencen a crear estructures econòmiques i polítiques supraestatals, es fa necessari ampliar el repertori patrimonial, fins al punt que l'ampliació promoguda pels nous corrents historiogràfics i polítics, a partir dels anys 50 del s. XX, ha conduït a la identificació d'un conjunt molt més extens de béns que sovint presenta dificultats d'acotació. Així, doncs, del significat del patrimoni entès com el conjunt de béns materials d'un individu o d'una nissaga, s'ha passat a parlar del patrimoni dels pobles o fins i tot del "patrimoni de la Humanitat".

Cal remarcar que la composició dels grups humans, en societats complexes com la nostra, no és ni tancada ni unívoca, sinó que l'individu pertany, al mateix temps, a diferents grups amb un sistema complex de gradacions de pertinença, la qual cosa significa que es defineix en relació amb diferents símbols, de manera que el "seu" patrimoni és ben particular: hom es pot sentir identificat amb diferents subgrups, cadascun dels quals posseeix el seu propi repertori cultural i patrimonial particular. Al mateix temps, les relacions dels individus es produeixen en múltiples direccions, establint unes xarxes de comunicació que conformen un teixit complex en què els elements culturals es mouen, evolucionen, apareixen i desapareixen amb gran dinamisme. Per tant, la definició del patrimoni cultural és difícil d'acotar. La següent definició de la Unesco⁶ ens pot donar una idea de la complexitat del terme:

"El patrimonio cultural de un pueblo comprende las obras de sus artistas, arquitectos, músicos, escritores y sabios, así como las creaciones anónimas, surgidas del alma popular y el conjunto de valores que dan sentido a la vida, es decir, las obras materiales y no materiales que expresan la creatividad de este pueblo; la lengua, los ritos, las creencias, los lugares y monumentos históricos, la literatura, las obras de arte y los archivos y bibliotecas".

Alguns autors criden l'atenció sobre els perills⁷ d'una definició tan àmplia:

" Si le patrimoine est de plus en plus évoqué dans les discours sur l'identité qui se multiplient depuis quelques années, c'est dans la mesure où il matérialise la mémoire. La relation est alors logique entre patrimoine, mémoire et identité. L'enracinement dans la mémoire et le travail sur la mémoire individuelle et collective sont présentés comme des remèdes contre la crise d'identité sociale [...].

C'est aussi pour cette raison que le patrimoine a pris une acception aussi large: rien qui puisse être porteur de mémoire ne doit être négligé. On voit comment ce raisonnement peut rapidement conduire au «tout patrimoine» dans la mesure où tout élément, vivant ou non, est porteur de mémoire et, par conséquent, d'identité [...]. Mais cette pan-patrimonialisation présente un risque: celui de l'abus de mémoire, aussi piréjudiciable à l'identité que celui du manque de mémoire, parce qu'il pourrait conduire à une surcharge asphixiante"⁸.

De la mateixa manera, però, que la definició depèn de la conceptualització política, així també en dependrà la seva gestió. És evident que les polítiques de protecció del patrimoni s'han desenvolupat, però també es pot comprovar que s'ha fet de manera irregular: mentre que els ciutadans perceben els museus i els espais naturals com una riquesa de tots, la qual cal protegir i de la qual es pot gaudir, perceben els arxius com una riquesa cultural reservada als investigadors. La concepció del patrimoni documental com a patrimoni de tots, representa la necessitat d'habilitar els canals i els instruments per tal que la població, en general, hi pugui accedir al mateix temps que se'n garanteix la conservació.

En aquest punt ens sembla important establir una consideració: les polítiques de servei desenvolupades pels arxius dependran en bona mesura del concepte de "patrimoni" que els seus gestors hagin interioritzat. Bo i respectant les lleis, les normes i els reglaments, la interiorització de quina ha de ser la funció de la institució condicionarà de manera directa l'estil de gestió i, per tant, la definició dels serveis que ofereix, entre ells, el servei didàctic.

La didàctica del patrimoni

Didàctica o lleure cultural

La utilització del patrimoni com a recurs didàctic representa dos valors bàsics:

- Suposa una base important per a la socialització dels nois i les noies com a individus plenament integrats en la seva cultura, a través del coneixement dels elements patrimonials que la defineixen i de la identificació amb ells. Com afirma R. Alberch⁹, els arxius poden actuar com a antídots de la desmemòria disgregadora.
- Permet la integració de nova informació i nous inputs culturals que, posats en relació amb el coneixement escolar, poden ser integrats per l'alumnat com a nou coneixement, a través de la contextualització que permeten realitzar.

Els recursos patrimonials tenen, per tant, gran utilitat per a la docència, però els programes de renovació didàctica nascuts en el si de les institucions escolars no sempre es desenvolupen al mateix ritme que ho fa el canvi social, de manera que la distància entre allò que s'ensenya i allò que els alumnes necessiten aprendre és cada vegada més gran. Mentrestant, el món empresarial i algunes institucions culturals que persegueixen el mateix objectiu de la difusió, comencen a donar resposta a la necessitat de canvi en la pràctica docent, tot oferint activitats didàctiques que es posen al servei de l'escola. En conseqüència, s'observa una tendència a la terciarització, de manera que, tal com afirma Hernández Cardona, la revolució didàctica es produeix fora de l'aula i, sovint, a l'empara dels "*espais i recursos no formals de l'ensenyament aprenentatge de la història*"¹⁰. La utilització didàctica del patrimoni s'ha convertit en un negoci nou i per explotar.

Aquesta nova oferta cultural de què l'escola pot gaudir, però, no pot substituir de cap manera la tasca dels docents si no es vol caure en el consumisme d'una nova forma de lleure amb aparença cultural. Com a recurs, s'ha d'encabir dintre d'una estratègia marcada per l'escola, ja que només aquesta estratègia global podrà donar sentit a cadascuna de les activitats realitzades. El professorat i les institucions dedicades a la docència hauran d'establir els controls suficients per tal de garantir la qualitat dels serveis que utilitza.

El turisme cultural és un benefici econòmic del qual sens dubte es deriven altres beneficis socials, però les activitats didàctiques són quelcom massa seriós com per confondre-les amb el turisme cultural. Ni les institucions culturals ni les docents poden caure en el parany d'allò que és fàcil: el turisme cultural aplicat als escolars com a substitut de les autèntiques activitats d'aprenentatge seria una gran irresponsabilitat social.

La pedagogia activa com a necessitat

El desenvolupament de les TIC dóna pas a la creació d'allò que s'anomena la societat del coneixement. Sembla que en un futur, que es

dibuixa no gaire llunyà, la riquesa dels països es definirà sobre la base de la formació dels seus individus, més que no pas sobre la base dels seus recursos naturals, com havia estat fins fa poc. Les principals empreses econòmiques no són ja només les que es dediquen a l'exploració dels recursos naturals, sinó que prenen un paper important aquelles que gestionen la informació i la comunicació. El món econòmic canvia les seves formes d'actuar i d'organitzar-se. El treball comença a ser un bé precari, l'estabilitat laboral comença a ser un record del passat, no perquè hi hagi dificultats econòmiques –o almenys no només per això–, sinó que, fins i tot en els països més desenvolupats, els canvis tecnològics, socials i culturals són tan ràpids i importants que cal seguir una constant formació i adaptació per tal de mantenir una activitat plena i satisfactòria, tant a nivell personal com social.

En un món en què la tecnologia canvia dia a dia, millorant exponencialment les possibilitats de cerca i relació de la informació, l'aplicació d'una pedagogia basada en la transmissió passiva de coneixements deixa de tenir sentit, si és que mai l'ha tingut. L'ensinistrament passiu –en què el professor actua com a difusor d'un conjunt d'aprenentatges pràcticament inqüestionables i que promou els valors de l'estatisme, el formalisme i la disciplina imposada– ha de deixar pas al foment de la imaginació i a l'aprenentatge d'un conjunt d'habilitats que puguin ajudar els joves en la creació autònoma del propi coneixement. Per tant, una de les capacitats bàsiques del professorat haurà de ser la de dotar l'alumnat dels instruments d'ensenyament que els facilitin aquest aprenentatge. Aquest canvi, però, per ser efectiu, no només s'ha de donar en el model educatiu de l'escola reglada, sinó en totes les institucions que puguin tenir un paper educatiu.

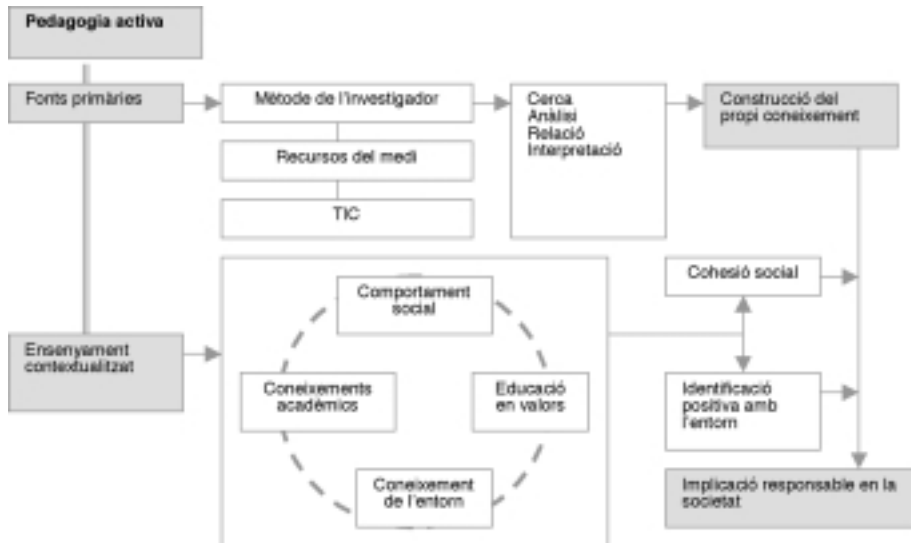
L'escola no és només una institució formativa, sinó que té un paper fonamental en la socialització dels nois i les noies. En aquest sentit, la seva responsabilitat és doble: d'una banda, formar bons professionals; de l'altra, formar individus capaços de viure i convida en una societat democràtica tot mantenint uns valors ètics i morals que els permetin integrar-se com a ciutadans d'una manera positiva, crítica i constructiva.

Les TIC, els recursos del medi i la utilització del mètode de l'investigador a l'aula –basat en l'anàlisi de fonts primàries– faciliten el desenvolupament d'unes habilitats (cerca, anàlisi, relació i interpretació) que incideixen en la formació de mentalitats crítiques i analítiques, capaces d'afrontar els reptes que la societat els pugui presentar i preparades per a l'autoaprenentatge a partir de l'aprofitament dels recursos de l'entorn.

D'altra banda, un ensenyament contextualitzat porta a relacionar, de manera directa, el coneixement de l'entorn amb el comportament social, dóna sentit als continguts acadèmics i facilita la integració d'uns valors ètics i morals que han d'estar implícits en qualsevol activitat escolar. A partir d'aquest aprenentatge contextualitzat, es facilita la cohesió social,

a través de la identificació positiva de l'individu amb l'entorn i, per tant, una implicació responsable dels nois i les noies, com a ciutadans autònoms, en la societat.

L'aplicació de la pedagogia activa no és ja una qüestió de modes o de tarannà, és una necessitat.

Des d'aquesta perspectiva, la didàctica de la Història, i en general la de les Ciències Socials, posa actualment l'èmfasi en l'estudi de la història local, utilitzant les fonts directes dels arxius o els treballs d'història oral, com una manera d'afermar en els individus els seus referents identitaris i afavorir la cohesió social i cultural, en la reconstrucció de la història total, a partir de la síntesi creativa que aporta el treball de recerca. I, finalment, en la preparació de l'alumnat davant els reptes de la nova societat, per fer-se preguntes i desenvolupar les tècniques que el facin capaç de trobar per ell mateix la resposta, de manera raonada i crítica, com una manera d'adaptar-se als canvis.

A partir dels anys 90, l'estudi de la Història ha començat a consolidar-se des d'una nova perspectiva globalitzadora que la defineix com a lloc de trobada entre diferents ciències: antropologia, filosofia, art, economia, psicologia, política, dret, religió, medicina, etc. Aquests nous enfocaments obren camins fins ara poc explorats en la pràctica docent: noves perspectives que permeten desenvolupar una docència de la història, no només més engrescadora per a un alumnat adolescent, sinó que aporta una visió i una metodologia d'anàlisi que pot ajudar a desenvolupar tot un conjunt d'habilitats i de valors necessaris per a l'educació

dels futurs ciutadans. Les fonts d'arxiu i, en general, les fonts primàries poden ajudar en gran mesura al desenvolupament d'una nova didàctica de la Història que tingui en compte els nous camins iniciats.

La LOGSE ha emfasitzat tots aquells procediments que porten l'alumnat a plantejar-se noves qüestions i noves hipòtesis, així com l'aprenentatge d'una metodologia i unes tècniques que l'ajuden a resoldre aquestes qüestions, amb l'objectiu d'educar ciutadans crítics i capaços de construir coneixement.

El treball amb fonts primàries, per tant, no es planteja només com una eina de motivació per a l'alumnat o com una manera d'il·lustrar els temes donats a la manera tradicional, sinó que representa la via per mantenir el protagonisme de l'alumne en l'aprenentatge i facilitar-li el desenvolupament del propi pensament.

Didàctica amb fonts: difusió, il·lustració o recerca?

Algunes activitats realitzades per institucions culturals es defineixen com a activitats didàctiques quan, en realitat, són activitats de difusió o, més generalment, referides a d'altres aspectes de la funció cultural de la institució, de la qual formaria part la funció didàctica, sense ser-ne directament sinònim.

Confondre activitats de difusió amb activitats didàctiques representaria deixar sense atendre correctament les dues funcions. És cert que les activitats didàctiques poden ajudar a difondre els fons de l'arxiu i, per tant, es pot considerar difusió però, en canvi, no totes les activitats de difusió poden ser considerades didàctiques: en el cas dels arxius, per exemple, una exposició de documents és directament de difusió i compleix amb la funció cultural, però només serà una activitat didàctica si s'han creat l'organització, la presentació i els instruments que possibilitin la seva utilització pedagògica. El fet que determinats professors es valguin d'una activitat de difusió d'una institució cultural –a partir de la creació de la seva pròpia programació i instruments– no les converteix automàticament en activitats didàctiques de la institució, ja que l'objectiu per al qual han estat creades no era aquest i no facilita, per tant, el seu treball en un sentit didàctic.

Aquesta confusió se sol manifestar en els plantejaments inicials d'un servei didàctic d'arxiu. Així, mentre que molts arxivers i docents reconeixen la potencialitat didàctica dels documents, arribat el moment de dissenyar el servei i els materials, els arxivers tendeixen a la difusió i els professors es debaten entre la funció il·lustrativa del document i la seva utilització com a mitjà per a l'ad-

quisició autònoma de coneixement, és a dir, la recerca.

La didàctica tradicional ha atorgat a les fonts patrimonials un rol de testimoni il·lustratiu d'un discurs ja elaborat. El document ha estat tractat com un element passiu en un context educatiu que primava la repetició i la memorització, en lloc de l'anàlisi. Actualment, tot i els canvis en el sistema d'ensenyament i la renovació didàctica de la pràctica docent, la tendència a la relegació del document com a testimoni d'un discurs erudit continua encara tenint molta força¹¹. El treball de recerca que realitza l'alumnat de batxillerat és una excepció afortunada d'aquesta tònica general, atès que permet la introducció d'una metodologia d'ensenyament-aprenentatge basada en l'adquisició d'habilitats més que de coneixements i representa, per tant, l'oportunitat d'iniciar un canvi radical en la docència de les Ciències Socials.

Per tal que l'alumne pugui desenvolupar el seu propi pensament, la pedagogia activa cedeix el protagonisme de l'aprenentatge a l'alumne, que, dirigit pel professorat, aprèn a aprendre a través de la utilització dels recursos que el medi li ofereix, entre els quals, naturalment, els bibliogràfics. Aquest protagonisme en l'aprenentatge permet el pas de la cultura viscuda a la cultura com a reconstrucció intel·lectual i és, en canvi, un pas que difícilment es pot realitzar si l'alumnat només és requerit a reproduir la informació transmesa pel professorat o a tractar-la de manera mecànica¹².

El fet que es posi l'èmfasi en el tema que tracta el document, utilitzant-lo com a il·lustració, o que es posi en la metodologia de recerca amb què el document es treballa, no tenen per què ser posicions contraposades sinó, ans al contrari, han de ser complementàries i s'han de treballar al mateix temps. Tot i això, però, sovint es cau en el prejudici que l'alumnat no és capaç de desenvolupar les estratègies que el portin a la creació autònoma de coneixement i, per tant, se'l priva d'un aprenentatge que el porti a l'assoliment d'aquestes capacitats¹³.

En la utilització didàctica del document com a il·lustració es parteix d'una selecció documental sobre la qual es realitza l'activitat o la publicació recolzada sobre un text elaborat. En canvi, quan es tracta de fer servir els documents com a fonts per a la investigació, es parteix d'una preselecció de fonts que, respectant els criteris d'organització de l'arxiu, permet iniciar recerques en un camp més acotat que el real, formant allò que en diríem laboratoris de recerca¹⁴.

La comprensió d'un tema a través d'un document utilitzat com a il·lustració és, potser, l'objectiu més treballat pels serveis didàctics dels arxius, ja que:

- Es relaciona més directament amb la política de difusió de l'arxiu, la qual sovint complementa.
- És més abastable, a nivell metodològic.
- Correspon a una demanda més clàssica per part dels docents, ja que els resol l'explicació de blocs temàtics.

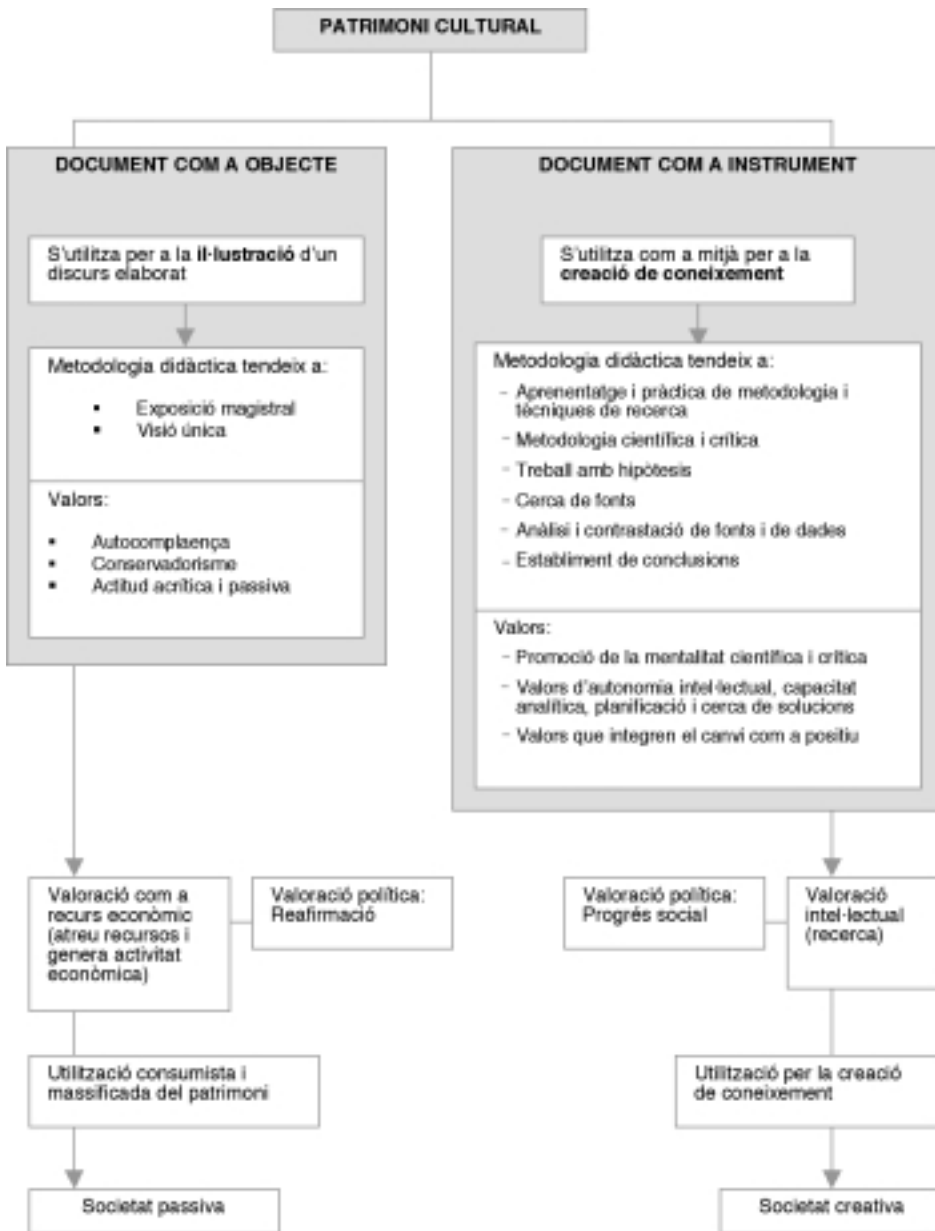
- En tractar-se d'un grup generalment reduït de fonts no presenta greus problemes de conservació dels documents, ja que aquests es poden reproduir fàcilment.

Per contra, la utilització de la metodologia de la recerca, tot i que s'ha treballat en alguns serveis didàctics d'arxius, ha estat una tasca menys sistematitzada, donades les dificultats que presenta:

- Cal preparar una preselecció de fonts suficientment àmplia per tal que l'alumnat pugui exercir la selecció de documents en relació amb un objectiu de treball.
- A més, aquesta selecció ha de ser descrita de manera suficient i respectant les normes de descripció arxivística de manera que l'alumnat aprengui a utilitzar els instruments d'arxiu i adquireixi autonomia en la cerca.
- Necessita l'elaboració d'instruments didàctics amb la finalitat de paular la recerca per als diferents nivells d'autonomia que pot presentar l'alumnat.
- Cal una preparació didàctica dels documents, no només quant a la metodologia de recerca històrica, sinó quant a la preparació per la seva transposició didàctica, és a dir, que es tracta d'una tasca complexa que inclou una programació progressiva de procediments i continguts, a realitzar per docents.
- S'han de preveure sistemes de preservació dels documents davant del risc de deteriorament per l'ús dels escolars.
- Requereix més temps de desenvolupament i els resultats no són observables a curt termini.

Les pràctiques docents que utilitzen el document com a il·lustració d'un discurs ja elaborat aporten beneficis com el contacte afectiu amb el document, la proximitat i la constatació de "realitat", enfront de l'abstracció del discurs teòric, sempre llunyà als joves, però mantenen l'alumne en una situació d'aprenentatge passiu; mentre que la docència a través de la metodologia de la recerca parteix d'un aprenentatge actiu i reforça les capacitats de cerca, anàlisi, contrastació i establiment de conclusions, de manera que prepara l'alumnat per un aprenentatge dinàmic i fonamenta una societat creativa. Aquesta societat, al mateix temps, pot formar un bon teixit en el qual les diverses activitats culturals prenen un sentit ple i el turisme cultural hi troba un desenvolupament més ferm.

L'esquema que presentem a continuació representa els dos pols oposats d'unes tendències que han de trobar l'equilibri, si es vol aprofitar la capacitat didàctica del document per afavorir la formació intel·lectual dels joves.

Una nova concepció del teixit cultural

Les noves xarxes de comunicació, extenses i fortes, ajuden a l'expansió ràpida de diferents influències que es converteixen en elements culturals homogeneitzadors i que contribueixen a la creació de nous patrons

culturals. Les institucions de la memòria –arxius, biblioteques i museus– poden representar el referent cultural de la nostra societat, bo i ajudant a contextualitzar les diferents influències aculturadores de manera que es mantingui la coherència interna de la cultura. La memòria social pot, així, jugar un rol important per facilitar la integració positiva del canvi, tot neutralitzant els perills de desestructuració que poden representar l'arribada massiva de nous inputs culturals els quals apareixen, al mateix temps, descontextualitzats respecte a la pròpia cultura d'origen.

Arribats a aquest punt, creiem que s'imposa una nova concepció de la societat com a teixit cultural i, per tant, cal redefinir el rol del docent, però també el de les institucions educatives i culturals, si és que es vol preparar els joves per als reptes que la nova societat genera.

La societat de la informació porta necessàriament a l'obertura de l'aula. L'escola canvia el seu rol: de transmissor de coneixement a "guia-partenaire" en l'aprenentatge de l'alumnat, aprofitant els recursos i els mitjans que li ofereix el medi. El professorat exerceix com un tutor que ajuda l'alumnat a cercar la informació i a integrar els coneixements. Les institucions culturals esdevenen recursos fonamentals per possibilitar els aprenentatges.

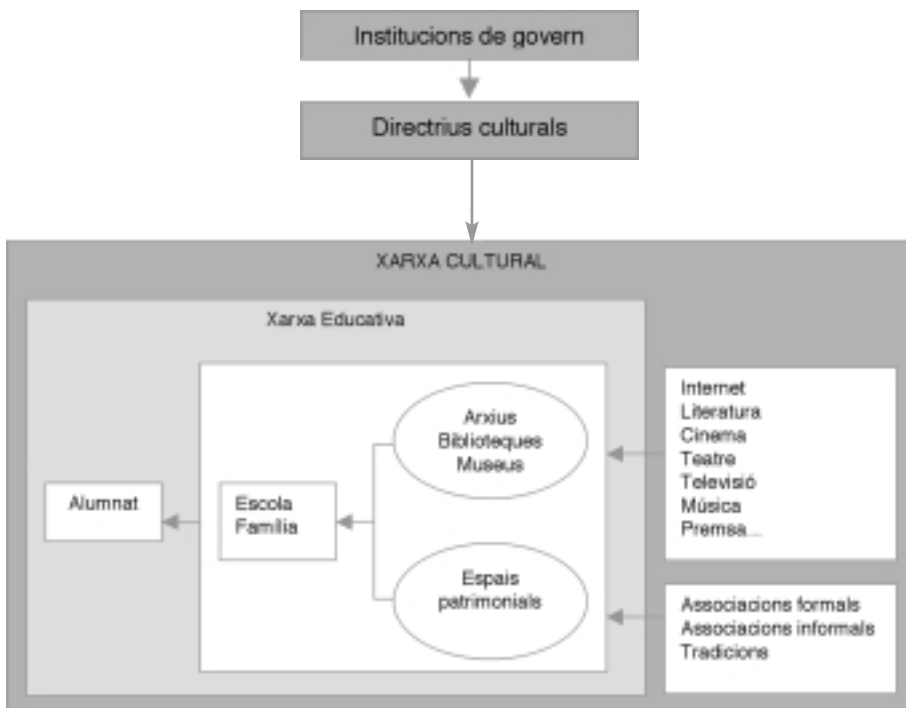
Per tal que la societat de la informació esdevingui la nova societat del coneixement, l'educació ha de ser presa com a responsabilitat de la societat. Els arxius, com a servadors d'una part del patrimoni cultural important, no poden ser aliens a aquesta necessitat, no només per a l'assoliment de l'objectiu de la difusió que els és propi, sinó perquè en una societat moderna, que vol tendir cap al desenvolupament de les pròpies capacitats, no es poden mantenir les pràctiques aïllacionistes que han caracteritzat algunes institucions culturals tradicionals.

Els mitjans de comunicació han pres, en els darrers anys, un cert protagonisme en el temps d'oci dels joves i, en conseqüència, la seva capacitat d'influència en el procés de socialització és important. Escola i família no poden obviar aquests nous espais i n'han de saber aprofitar les possibilitats educatives.

Les institucions de la memòria (arxius, biblioteques i museus), així com els diferents espais patrimonials, poden ajudar l'escola i la família en facilitar la contextualització de la informació i els valors que reben els nois i les noies a través dels mitjans. Sota les directrius polítiques i culturals de les institucions de govern, poden fer de frontissa entre els àmbits més propers a l'individu i tot el conjunt de mitjans diversos que es constitueixen com a fonts emissores d'informació i de cultura. Per poder realitzar aquest rol, però, aquestes institucions precisen de la creació d'uns instruments de mediació que possibilitin l'assoliment, per part dels joves, d'uns procediments, uns valors i uns coneixements que els permetin l'accés material i intel·lectual d'aquesta memòria col·lectiva: els serveis didàctics.

La creació de serveis didàctics afavoriria l'assoliment dels objectius culturals de l'arxiu, alhora que es contribuiria a la creació d'una xarxa

formada per les diferents institucions culturals del territori que, de manera complementària, podrien crear un teixit educatiu com a element bàsic de la formació dels joves, més acord amb les necessitats socials i culturals actuals.

Necessitat de crear serveis didàctics en arxius basats en la col·laboració entre arxivistes i docents

Arxiu i escola es necessiten mútuament: l'escola, per a poder desenvolupar uns programes i uns procediments didàctics imaginatius i seriosos; l'arxiu, per a poder assolir els seus objectius de difusió i funció cultural, amb la formació de futurs usuaris. La creació de serveis didàctics en arxius pot posar els documents a l'abast de l'escola i ajudar en l'assoliment dels objectius d'ambdues institucions.

Quan una institució cultural inicia activitats i serveis didàctics posa la primera pedra per a l'assoliment d'uns objectius de formació cultural global. Treballar per la creació d'un servei didàctic en un arxiu és un pas endavant, però allò que realment seria innovador i tindria una transcendència cabdal fóra el disseny d'una xarxa general de serveis didàctics.

tics que abastessin tot el territori, seguint una programació conjunta de manera que es potenciessin les possibilitats individuals en benefici dels usuaris.

Algunes experiències, a nivell de Catalunya, han permès el treball amb fonts d'arxiu a alumnes no experimentats, fins al punt que ja podem parlar d'una tradició que cal tenir en compte. Amb la col·laboració d'arxiviers i docents, s'han elaborat materials didàctics adreçats principalment a l'estudi de la història local, però també d'altres de temàtica diversa. Les pioneres i, per tant, més conegudes, que són punt de referència obligada per a la creació de qualsevol servei didàctic al país, són les de Cervera¹⁵, Sant Feliu de Guíxols¹⁶ i Girona, però no les úniques. Actualment, se n'hi poden afegir moltes altres: l'Arxiu Municipal de Barcelona, juntament amb els arxius de districte¹⁷; els arxius de Lleida, Tarragona, Sant Feliu de Llobregat¹⁸ i Montblanc; l'Arxiu Nacional de Catalunya¹⁹, etc.

En general, des de les primeres experiències, hi ha hagut una evolució, sobretot pel que fa al disseny i l'elaboració dels materials didàctics: la qualitat de presentació dels materials ha millorat molt, les tecnologies de la informació han facilitat nous recursos –CD, vídeos, escannejat d'imatges, digitalització, etc.– i han permès ampliar la tipologia de materials realitzats. Tot i aquestes millores, però, no hi ha encara una política comuna ni existeix un sistema que pugui garantir la pervivència més enllà del voluntarisme dels arxiviers i els docents que hi col·laboren.

Els principals problemes que s'observen per al disseny d'un servei didàctic d'arxiu i als quals caldrà buscar solució són els següents:

- Manca de recursos humans i materials adreçats a la creació de serveis didàctics.
- Ambigüitat en la definició del perfil dels responsables del servei didàctic.
- Dificultat tècnica per a la preservació dels documents davant d'un ús continuat per part de l'alumnat.
- Dificultat per a la selecció de documents amb finalitat didàctica.

La col·laboració entre arxiviers i docents és necessària per aconseguir un disseny de servei didàctic d'arxiu que permeti l'assoliment dels objectius de cadascuna de les institucions, però també de l'establiment d'un sistema que permeti la continuïtat dels serveis, tot facilitant la creació d'uns instruments generalitzables que permetin la suma d'esforços.

El disseny d'un servei didàctic d'arxiu

El servei didàctic es defineix com una oferta que possibilita l'accés intel·lectual i material d'un públic escolar als documents.

Definició del model

Es proposa un model de servei autònom, per a cada arxiu, al mateix temps que es facilita la integració en una xarxa comuna de manera que es puguin rendibilitzar els esforços individuals i facilitar la difusió entre els usuaris.

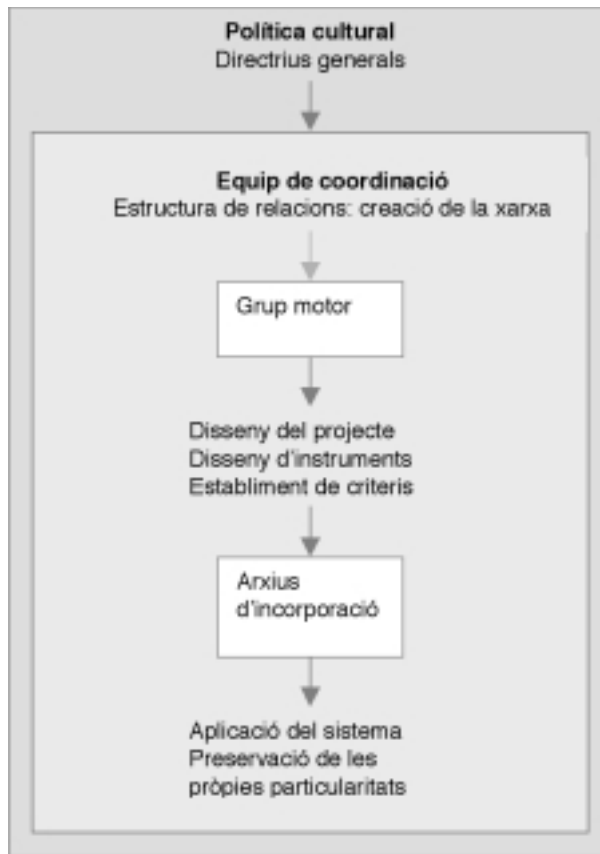
La construcció de la xarxa es contempla com una possibilitat de compartir els canals i els instruments sense impedir el desenvolupament de les particularitats de cadascun dels serveis didàctics que la puguin conformar. Entenem que no fóra positiu una homogeneïtzació tal que no permetés l'aplicació particularitzada del sistema, ans al contrari, entenem que les diferents particularitats es poden integrar de manera creativa.

Aquest model parteix de l'elaboració d'una base de dades amb la descripció d'un conjunt de documents seleccionats i descrits per fons, seguint criteris didàctics i arxivístics, amb associació de la imatge digitalitzada del document, a més de l'elaboració de materials didàctics i la programació d'activitats pedagògiques per facilitar la interpretació de les fonts.

La base de dades, consultable per internet, permet la integració de fonts seleccionades procedents de diversos arxius, al mateix temps que els materials pedagògics elaborats poden ser utilitzats en els diferents serveis didàctics.

Es facilita, per tant, la creació d'un gran arxiu-xarxa que, a manera de laboratori per a la recerca escolar, pot abastar tot el territori i integrar cadascuna de les experiències de serveis didàctics sumant i rendibilitzant els esforços individuals.

L'organització d'aquest sistema precisa d'unes directrius generals que han d'estar marcades, al nostre entendre, des dels organismes de gestió de la política cultural del país. Un equip de coordinació pot, sota aquestes directrius generals, definir els protocols de relació entre els diferents arxius que formen la xarxa i supervisar l'aplicació del sistema, així com de totes les tasques generals de coordinació global del projecte. Un grup motor, format per arxiviers i docents, pot ser l'encarregat del disseny del sistema i de la seva aplicació experimental. Una vegada establerts uns criteris generalitzables, a partir de l'experiència, el grup motor pot ajudar en l'aplicació del sistema en d'altres arxius, així com liderar els processos de revisió i millora en incorporar les aportacions de les noves experiències. En conseqüència, com es veurà més endavant, el perfil de les persones dedicades al servei didàctic variarà en funció de si formen part del grup motor o dels arxius d'incorporació a la xarxa. Es tracta d'un sistema global al qual poden incorporar-se els diferents serveis didàctics dels arxius que així ho desitgin, bo i preservant les particularitats de cadascun, ja que es proposa una suma de potencialitats més que no pas una substitució.

Abans, però, d'arribar a la formació d'aquesta xarxa, hi ha tot un conjunt d'estratègies que es poden abastar amb la finalitat d'iniciar un servei didàctic d'arxiu el qual, després, es podrà sumar o no a la xarxa.

Com amb qualsevol projecte, la part del disseny és tant o més important que la de realització i cal prendre's el temps suficient per a reflexionar sobre les implicacions generals de la seva creació. En aquest sentit, definir clarament els objectius d'aquest servei en relació amb els de l'arxiu no és una tasca tan fàcil com probablement sembla d'inici, ja que cal coordinar i fer possible la coexistència d'objectius diversos i de vegades fins i tot contradictoris, però el temps invertit repercuteix després en una major rapidesa en la definició de les estratègies a seguir pel mateix servei. Es proposen, per tant, tres fases per a la creació del SD:

1. Definició d'objectius generals i avaluació de recursos.
2. Implementació del Servei.
3. Incorporació a la xarxa.

Aquestes tres fases contindran dos aspectes inseparables: l'organitzatiu i el tècnic. L'organitzatiu s'orientarà cap a la planificació i el control de l'experimentació per fases del projecte, la qual cosa inclourà la definició d'objectius, l'avaluació de recursos i la creació i l'aplicació d'instruments que facilitin l'avaluació continuada i la consegüent readaptació i millora. El tècnic s'encarregarà del disseny de les diferents activitats i materials, així com dels instruments de relació amb els usuaris.

A la taula que segueix es concreten les diferents fases en què es pot estructurar la creació d'un servei didàctic, seguint el projecte que es presenta²⁰.

Primera Fase: definició d'objectius generals i avaluació de recursos	
Aspecte Organitzatiu	Aspecte Tècnic
<ul style="list-style-type: none"> • Definició dels Objectius del SD • Definició dels usuaris a qui s'adreça • Avaluació dels recursos • Definició del perfil del responsable/ responsables del SD • Planificació de l'aplicació del projecte per fases 	<ul style="list-style-type: none"> • Disseny d'activitats en funció dels objectius i els recursos²¹
Segona Fase: implementació del Servei, aplicació de la planificació i experimentació per fases	
<ul style="list-style-type: none"> • Consolidació dels criteris particulars que centren cadascuna de les etapes 	<ul style="list-style-type: none"> • Definició de criteris per a la selecció de documents • Definició de criteris de descripció de documents i elaboració de vocabularis controlats (temàtic, onomàstic...) • Disseny de l'aplicació informàtica (base de dades) • Alimentació de la base de dades
<ul style="list-style-type: none"> • Disseny d'un pla de difusió per etapes, prioritzant camps territorials i sectors de públic concrets 	<ul style="list-style-type: none"> • Definició de criteris didàctics de les publicacions • Elaboració de guies de fons²² • Elaboració de materials didàctics • Edició de materials publicitaris • Presentació del servei i difusió • Desenvolupament de la informació del SD al web de l'arxiu

Tercera Fase: incorporació a la xarxa telemàtica	
Aspecte Organitzatiu	Aspecte Tècnic
<ul style="list-style-type: none"> • Creació de xarxa cultural (biblioteques, arxius, museus i d'altres institucions culturals del territori) • Definició de protocols i instruments de relacions internes a la institució i amb d'altres institucions 	<ul style="list-style-type: none"> • Incorporació al web de la base de dades amb imatges associades dels documents • Redacció de protocols d'accés i reproducció dels documents • Control de qualitat de la imatge • Edició d'un segell digital sobre la imatge del document • Avaluació continuada i readaptació del servei

Primera Fase: definició d'objectius generals i avaluació de recursos

En aquest punt es tracta d'iniciar la definició de l'organització del sistema i dels criteris particulars de cadascun dels arxius. Segons el rol que l'arxiu hagi decidit desenvolupar respecte a la seva comunitat d'influència i, en conseqüència, segons la política d'acció cultural que s'hagi proposat seguir, caldrà que es defineixi:

- Quins objectius específics d'aquesta política es poden aconseguir amb la creació d'un servei didàctic?
- De quins recursos es pot disposar?
- En quina part de l'organigrama de l'arxiu s'integra el SD²³?
- En el cas que l'arxiu ja hagués iniciat activitats relacionades amb l'atenció pedagògica, caldria estudiar la manera com la incorporació a la xarxa pot representar un enriquiment al mateix sistema i, en conseqüència, preveure la manera d'integrar-se de forma positiva a la xarxa.

Dins d'aquesta primera fase prenen un paper destacat la valoració dels recursos i la definició del perfil de la persona/persones responsable/s del servei.

En referència als recursos materials, es pot preveure la necessitat d'espais per al treball de grups, sala d'actes... i de pressupost per a ordinadors, reproducció digital dels documents, disseny de llibres, carpetes didàctiques, maletes pedagògiques, pàgines web... Però allò que realment és imprescindible són els recursos humans: la persona o persones que s'hagin de fer càrrec del servei. Per tant, caldrà definir-ne el perfil i cercar la manera d'aconseguir-ne la col·laboració estable amb el servei didàctic²⁴.

Objectius del Servei Didàctic²⁵

Els alumnes han d'aprendre a:

1. Identificar les funcions de l'arxiu.
2. Conèixer els fons documentals de l'arxiu.
3. Entrar en contacte amb el document, de manera que s'aprofiti el seu potencial motivador i de càrrega socioafectiva per facilitar l'aprenentatge.
4. Distingir la variada tipologia de fons i documents.
5. Conèixer i utilitzar els diferents instruments dels fons de l'arxiu (base de dades informàtica, inventaris, catàlegs, etc.) per facilitar la localització de la informació.
6. Emprar el mètode i els processos de recerca que permetin el control de la informació.
7. Formular una hipòtesi o uns objectius de treball, amb l'ajuda de les guies didàctiques, i avaluant les fonts de què disposa.
8. Saber seleccionar els documents més adients per assolir els objectius de la recerca.
9. Aplicar la tècnica d'observació, registre i sistematització de la informació més adient, tant al tipus de font com a l'objectiu de la recerca, amb l'ajuda de les guies didàctiques.
10. Relacionar la documentació estudiada amb el cos epistemològic de la Història, de manera que la contextualitzi, però també que la interpreti.
11. Adquirir les eines adequades per a l'elaboració i la presentació de la informació analitzada.
12. Treure conclusions que, encara que siguin d'abast particular, permetin la transferència del coneixement particular al general.
13. Mostrar actituds de valoració i respecte vers el patrimoni històric.
14. Valorar el passat del territori com una manera de conèixer la cultura i facilitar la identitat.

En síntesi, aprendre a utilitzar els serveis i els documents d'arxiu, així com el mètode científic amb rigor i, al mateix temps, amb la presència d'uns valors ètics, la qual cosa és un dels principals objectius educatius de la recerca escolar.

A més, el servei didàctic es pot plantejar també com una eina capaç de participar en la formació d'un teixit cultural i, en conseqüència, es pot plantejar com a objectius a assolir:

15. Que el professorat acudeixi al servei didàctic de l'arxiu per assessorar-se sobre la utilització de fonts en la seva pràctica docent.
16. Que les fonts, els materials i els serveis oferts pel servei didàctic de l'arxiu puguin ser accessibles a tots els estudiants de Catalunya.

17. Que es construeixi una xarxa de serveis didàctics d'arxius que ofereixin un conjunt de serveis comuns, alhora que d'altres de particulars, oferint als ciutadans una gran base de dades documental i única per a usos docents.

Definició dels usuaris a qui s'adreça

Cadascun dels arxius haurà de decidir les característiques dels usuaris als quals es vol adreçar i, en funció d'aquesta acotació, dissenyarà les diferents activitats i materials.

En l'inici del projecte sembla adient programar activitats per a un sector escolar reduït i d'acord amb les demandes que rep l'arxiu. Més endavant, quan aquestes activitats estiguin ja estructurades, es pot anar ampliant l'oferta a la resta del sector.

A llarg termini, caldria abastar tots els nivells educatius, inclosos els universitaris, a partir de la definició de convenis i protocols de relació amb els departaments implicats.

Tot i que la finalitat última és la de formar futurs usuaris i que, per tant, el servei didàctic es dirigeix al públic escolar, haurà de ser el professorat el principal centre d'interès del servei, ja que només es podrà arribar als escolars, de manera general, a través del professorat i quan els serveis didàctics s'hagin guanyat la seva confiança. En alguns casos per manca de preparació, en d'altres per zel professional²⁶, el professorat serà especialment exigent amb els serveis que se li ofereixen. Escoltar les seves demandes i crítiques pot ser una manera d'adaptar l'oferta a les seves necessitats i d'assegurar la continuïtat i l'eficiència del servei.

Un suport constant a la seva tasca, mitjançant l'assessorament, les publicacions i la programació d'activitats, facilitarà la seva participació i la incorporació dels documents com a part fonamental en la seva pràctica docent.

Avaluació dels recursos

Entre els recursos necessaris per a la creació d'un servei didàctic, cal contemplar com a imprescindible la disponibilitat de recursos humans per garantir el disseny, l'estabilitat i la continuïtat del servei. La dedicació horària i el perfil de les persones encarregades del servei condicionaran la seva definició; per tant, no és suficient disposar de recursos humans, sinó de definir el perfil adient en funció del disseny del projecte.

A més, caldrà preveure la necessitat de:

- Espais per a la realització de tallers, amb mobiliari d'aula flexible.
- Ordinadors dotats amb un software que permeti el tractament de textos i la creació i el manteniment de bases de dades.

- Una sala d'actes que faciliti exposicions a grans grups i un espai per a exposicions serien també desitjables, bé que no imprescindibles.
- Recursos econòmics per a la preparació dels documents per a la consulta (reproducció digital).
- Pressupost per a publicacions didàctiques.
- Recursos per a la realització de plans de difusió (correus massius, conferències, presentacions...).

El perfil de la persona/es responsable/s del servei: una nova especialització

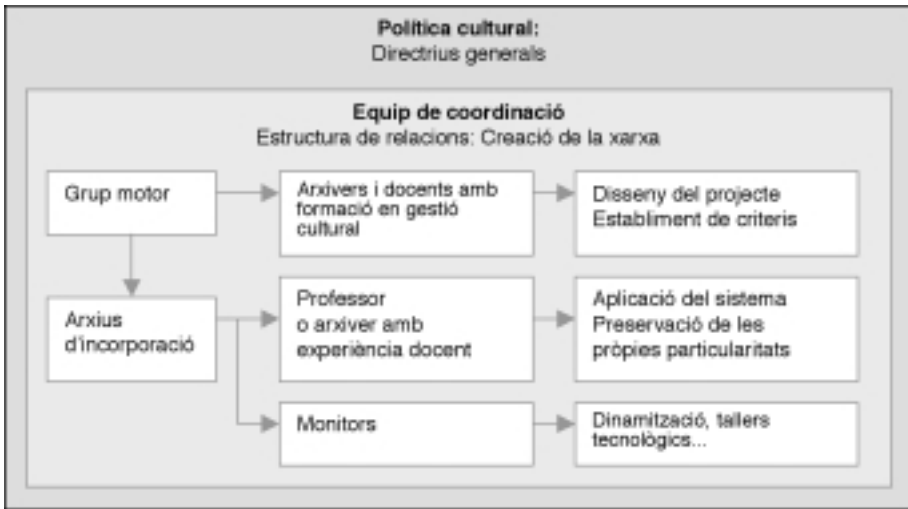
Alguns arxivers, conscients de la necessitat de posar l'èmfasi en la didàctica a l'hora d'organitzar serveis pedagògics en arxius, adverteixen la necessitat d'una pràctica docent abans d'iniciar-se en activitats d'acció cultural: "*¿Cómo queremos hacer una función social global, cómo podemos dar cultura si antes no hemos enseñado?*"²⁷.

És lògica la reserva davant de tasques noves que sobrepassen la pròpia funció dels arxivers. De fet, el servei didàctic es defineix a partir d'un conjunt d'objectius diferents als de la pròpia arxivística i, per tant, el perfil de les persones que gestionen aquest nou servei ha d'estar d'acord amb les funcions que ha d'exercir. De la mateixa manera que els conservadors del museu no són els que organitzen o dirigeixen de manera exclusiva les múltiples activitats didàctiques que organitza la institució, no han de ser tampoc necessàriament els arxivers els que s'encarreguin d'aquestes funcions²⁸. Aquests, al nostre entendre, han de seguir amb les pròpies tasques, ja de per si complexes, mentre un conjunt de nous professionals –dins de l'arxiu– ha d'abastar l'atenció pedagògica.

En aquest punt, cal distingir entre el perfil de la persona o les persones que dissenyin el servei i les que, finalment, s'encarreguin de la seva atenció.

En el moment d'elaborar el projecte, és natural preveure l'assoliment d'objectius general propis de l'arxiu: la difusió i la funció cultural; així com també d'altres objectius particulars que la institució es pot plantejar en relació amb la formació de futurs usuaris: ensenyar la utilització dels diferents instruments de descripció arxivística per tal de facilitar la recerca amb fonts; d'altra banda, però, no es poden oblidar els objectius escolars, que inclouran l'aprenentatge tant de conceptes com de metodologia, tècniques i valors. La definició de tots aquests objectius i el disseny d'un sistema que permeti el seu assoliment necessita la col·laboració d'arxivers i docents. Hi ha, a més, un conjunt de tasques que el servei didàctic haurà d'abastar relacionades amb la planificació d'activitats, la publicació de materials o la difusió del mateix servei que fan recomanable certs coneixements relacionats amb la gestió cultural.

El perfil de les persones que han de donar continuïtat al servei sembla menys complex: sota les directrius generals d'una coordinació global que reculli uns criteris generals i amb la supervisió del grup motor, es pot iniciar la implementació del nou servei d'incorporació a la xarxa a partir d'un conjunt de criteris i d'instruments ja elaborats i consensuats. En aquest cas, les persones encarregades de cadascun dels serveis didàctics dels arxius que se sumin al sistema podran ser professors o arxiviers amb experiència docent²⁹. La implicació dels dos col·lectius continuarà essent necessària, però es pot instrumentar a través de la relació entre el grup motor i els arxius d'incorporació. Més tard es pot preveure també la incorporació de persones encarregades de la dinamització, monitoratge, etc., és a dir, amb una formació menys especialitzada, que actuarien sota la guia de la persona responsable del servei i de suport a la seva tasca.

A part de la formació, algunes característiques personals seran també recomanables. Com afirma Germà Iturrate³⁰: *"La adecuación entre las etapas a desarrollar, los medios utilizados y los objetivos previstos, no va, ni guarda relación, con los recursos humanos cuantitativos, con los recursos económicos, con la utilización de una tecnología avanzada. Los mejores medios no son nada, sin una base ideológica oportuna, un personal especializado, unos fines definidos y, sobre todo, una buena actitud"*. La convicció de la necessitat i la utilitat del servei didàctic han de ser l'esperó que guiïn les accions del responsable del servei. D'altra banda, el fet d'atendre un públic infantil o adolescent, amb gran desconeixement de què és un arxiu, però també de vegades amb comportaments excessivament "espontanis", un xic sorollosos,

per al silenci monacal d'alguns arxius, i sovint impacient, com és propi de l'edat, necessita una persona que sàpiga reconduir la situació de manera positiva. La persona encarregada del servei didàctic no ha d'exercir només com un tècnic, sinó que és en part tècnic, en part dinamitzador, en part mestre, i ha de poder mantenir una relació dinàmica i eficaç amb els usuaris.

Com amb la creació de qualsevol àrea nova, i que implica un servei directe al públic, caldrà que la resposta a les demandes rebudes sigui ràpida i eficient, que es tingui cura dels detalls en les comunicacions i en la realització de les diferents activitats, i que s'estigui obert sempre a la negociació per tal de donar servei als usuaris. La comunicació entre els usuaris i la persona responsable del servei didàctic ha de ser fluïda i s'ha d'animar la participació i l'aportació de suggeriments per a la millora del servei, amb la creació de canals que facilitin l'intercanvi.

El monitoratge pot ser un recurs per a la dinamització d'activitats quan aquestes estiguin molt pautades i no calgui desenvolupar continguts, com pot ser una visita o determinats tallers tecnològics. Les activitats didàctiques requereixen, per ser realment educatives, una adaptació constant a les necessitats de l'alumnat i de la societat i, naturalment, aquesta revisió ha de ser realitzada per un pedagog.

La nostra proposta és, doncs, la d'incloure serveis guiats per monitors només quan es tracti d'activitats molt pautades i com a complement d'un conjunt més ampli de serveis, no com a substitut d'allò que entenem que ha de ser un servei didàctic.

Planificació de l'aplicació del projecte per fases

A partir de l'estudi global del projecte i després de definir els objectius que l'arxiu es proposa assolir amb el SD, tenint en compte els recursos de què disposa i els usuaris a qui s'adreça prioritàriament, s'estarà en condicions de marcar un pla d'aplicació del projecte per fases. Aquest pla concretarà els objectius per a cadascuna de les fases de desenvolupament, els recursos i la temporalització. Al mateix temps ha d'incloure els mecanismes i els instruments per facilitar l'avaluació periòdica de la bona marxa del desenvolupament i la seva possible modificació.

Si l'arxiu s'incorpora a la xarxa, el grup motor pot ajudar en l'elaboració i el seguiment del pla de desenvolupament del servei.

A continuació es presenta una taula (*Disseny d'activitats en funció dels objectius*) que pot servir per elaborar un pla propi, a partir de l'anàlisi de les diferents tipologies d'activitats que el SD pot oferir.

Disseny d'activitats en funció dels objectius				
Objectiu ³¹	Activitats	Tipologia de les activitats i incidència	Materials i recursos	
A	<ul style="list-style-type: none"> • Identificar les funcions de l'arxiu (1) • Conèixer els fons documentals de l'arxiu (2) 	<ul style="list-style-type: none"> • Visites • Exposicions • Publicacions 	<ul style="list-style-type: none"> • Expositives • Adreçades a grups • Resultats a llarg termini 	<ul style="list-style-type: none"> • Catàlegs • Inventaris • Guies • Funcions de l'arxiu, organització i gestió dels documents... (format clàssic o interactiu)
B	<ul style="list-style-type: none"> • Donar a conèixer la història local a través dels documents d'arxiu (2,3,12,13,14) 	<ul style="list-style-type: none"> • Diverses (exposicions, teatralització, fires, tallers, visites, etc.) • Publicacions 	<ul style="list-style-type: none"> • Activitats obertes i de motivació • Participatives, poden implicar diverses entitats culturals i acadèmiques així com un ampli sector de població • Resultat a curt termini 	<ul style="list-style-type: none"> • Relats d'història local amb il·lustració documental • Recerca pautada sobre història local • Carpetes temàtiques
C	<ul style="list-style-type: none"> • Ensenyar a utilitzar els instruments de descripció arxivística (5) 	<ul style="list-style-type: none"> • Tallers de localització de documents amb utilització d'instruments de descripció arxivística • Tallers de recerca pautats 	<ul style="list-style-type: none"> • Activitats pràctiques de formació de futurs usuaris • Adreçades a grups • Resultats a mig termini 	<ul style="list-style-type: none"> • Oberts. Poden combinar la recerca pautada amb la història local, o d'àmbit més general

D	<ul style="list-style-type: none"> • Ensenyar metodologia i tècniques de recerca (3, 4, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14) 	<ul style="list-style-type: none"> • Tallers d'exploració didàctica dels documents (metodologia i tècniques de recerca) • Recerca dirigida: treball sobre un conjunt tancat de documents prèviament seleccionats • Orientacions i seguiment del Treball de Recerca de Batxillerat (a nivell metodològic, no de contingut) 	<ul style="list-style-type: none"> • Activitats pràctiques de formació de futurs usuaris • Adreçades a grups • Resultats a mig termini 	<ul style="list-style-type: none"> • Assessorament adreçat a petits grups o alumnes individuals • Resultats a mig termini 	<ul style="list-style-type: none"> • Quaderns de metodologia • Guies didàctiques de fons • Carpets temàtiques • Maletes pedagògiques • Tallers metodològics
E	<ul style="list-style-type: none"> • Facilitar l'elaboració d'una recerca amb fons documentals (2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14) 		<ul style="list-style-type: none"> • Assessorament adreçat a petits grups o alumnes individuals • Resultats a mig termini 	<ul style="list-style-type: none"> • Selecció massiva de fons documentals atenent criteris didàctics i arxivístics • Base de dades amb descripció documental a nivell simple • Reproducció de fons • Instruments de descripció dels documents seleccionats 	

F	<ul style="list-style-type: none"> • Donar assessorament al professorat i als centres educatius (15) 	<ul style="list-style-type: none"> • Suport a la docència amb documents d'arxiu • Assessorament per a activitats culturals en el marc escolar • Assessorament per a la programació de crèdits amb utilització de fonts d'arxiu • Assessorament per a la tutorització d'un treball de recerca escolar 	<ul style="list-style-type: none"> • Adreçat tant a escoles com a professorat de manera individual • Incidència positiva en la creació d'un clima favorable a la utilització de les fonts d'arxiu en l'activitat docent, en la integració de l'arxiu en el territori, en la valoració i coneixement de les seves funcions • Resultats a curt termini 	<ul style="list-style-type: none"> • Materials de suport a la docència amb documents d'arxiu (propostes de recerca, quaderns metodològics, programació de tallers, guies de fons...)
G	<ul style="list-style-type: none"> • Facilitar l'accés a les fonts a un públic més enlla de la zona directa d'influència (16) 	<ul style="list-style-type: none"> • Recerca lliure • Suport a la docència amb documents d'arxiu 	<ul style="list-style-type: none"> • Connexió a través d'internet • Obert a tota la comunitat educativa • Multiplicació dels usuaris • Resultats a curt termini 	<ul style="list-style-type: none"> • Interactius (a través del web, CD...) • Imatges dels documents digitalitzades
H	<ul style="list-style-type: none"> • Creació de l'arxiu xarxa (17) 	<ul style="list-style-type: none"> • Recerca lliure • Suport a la docència amb documents d'arxiu 	<ul style="list-style-type: none"> • Multiplicació exponencial dels usuaris • Atenció a tot el territori • Potenciació de la utilitat didàctica dels documents • Resultats a curt termini 	<ul style="list-style-type: none"> • Base de dades única accessible per internet amb imatge del document associada • Base de dades sobre recursos didàctics amb fonts d'arxiu

Els objectius esmentats a la taula anterior es poden assolir en graus diferents, en cadascuna de les tipologies definides. Tot i això es poden observar unes diferències que ens permeten realitzar agrupacions segons el predomini dels interessos de cadascun dels serveis:

De fet, cadascuna d'aquestes etapes conté les precedents, raó per la qual ens sembla que pot representar el procés lògic de creixement del servei, a través de diferents fases. De manera progressiva es poden oferir un conjunt d'activitats que permetin la creació d'una xarxa cultural, a través de l'assoliment de les etapes anteriors.

Objectiu predominant	Tipologia
Difusió de l'arxiu	A
Motivació de l'alumnat ³²	B
Coneixement de la Història local	B
Formació de futurs usuaris	C, D, E
Creació d'una xarxa cultural	F, G, H

Segona Fase: implementació del Servei, aplicació de la planificació i experimentació per fases

La implementació del SD haurà de seguir necessàriament la planificació establerta, que pot adaptar-se de manera diferent per a cada arxiu. Les diferents fases es dividiran en processos que seran dissenyats i provats a nivell individual i també en relació amb el seu funcionament dintre del sistema. Es recollirà en un document la descripció exhaustiva dels procediments. En tancar cadascuna de les etapes s'elaborarà, a més, una memòria global.

Els principals processos a desenvolupar en aquesta fase són: la definició de criteris per a la selecció i la descripció de documents, el disseny de l'aplicació informàtica i l'elaboració de vocabularis controlats necessaris per a un bon funcionament de l'aplicació i, finalment, una homogeneïtzació de criteris. Les tasques que s'inclouen en aquesta segona fase poden ser desenvolupades pel grup motor, essent aplicables els seus resultats a la resta d'arxius, de manera que es minimitzin els recursos necessaris³³.

Definició de criteris per la selecció dels documents

La selecció s'ha de realitzar tenint en compte que ha de permetre:

- Crear un "ambient de versemblança de realitat". És a dir: elaborar una selecció de fonts que permetin a l'alumne copsar el funcionament real de l'arxiu, però facilitant-li la tria.
- Dissenyar instruments que li permetin plantejar correctament una recerca, a nivell metodològic i procedimental, localitzar i interpretar la documentació.
- Abastar un ventall suficient de fonts, tant pel que fa a períodes cronològics com a temes de treball.

No es tracta només de reproduir un arxiu amb fonts seleccionades, sinó de facilitar tots els instruments que facin possible la transposició didàctica i l'aprenentatge del mètode de recerca.

La selecció de la documentació haurà de fer-se sota criteris didàctics, tot intentant que les fonts ajudin a relacionar els continguts del currículum amb l'aprenentatge de la metodologia d'anàlisi de fonts i tenint en compte que, a més, s'han de facilitar a l'alumnat els instruments per a la lectura i la interpretació dels documents.

La selecció documental i la seva presentació als usuaris ha de ser capaç de:

- Transmetre la personalitat del fons i la seva organització.
- Facilitar l'aprenentatge en l'ús dels instruments de descripció i els sistemes d'organització de la documentació propis de l'arxiu.
- Obrir la possibilitat de seguir múltiples itineraris de recerca dintre del mateix fons i a través de diferents fons.
- Encoratjar la llibertat de l'alumne –com a investigador– a l'hora de plantejar-se les pròpies hipòtesis o objectius de recerca.
- Garantir la facilitat d'interpretació dels documents (realitzant, si cal, materials de suport).
- Facilitar la localització, accés i, si cal, reproducció de les fonts.

Al mateix temps, cal garantir la possibilitat de formar els alumnes en la metodologia, les tècniques i els procediments de recerca amb fonts arxivístiques.

Com a criteris procedimentals, la selecció es realitzarà per fons, ja que es facilita un buidat intensiu que permet exhaurir les seves possibilitats didàctiques. El fons es triarà en funció de la seva riquesa documental en relació amb els temes del currículum (o bé temes transversals o d'actualitat).

Caldrà, doncs, dissenyar guies didàctiques que permetin el treball dels alumnes atenent la seva diversitat i que siguin capaces de donar la informació i les pautes necessàries per a aprofitar les possibilitats didàctiques de cadascun dels fons. Per això, caldrà realitzar una selecció àmplia de documents.

Definició de criteris de descripció de documents i elaboració de vocabularis controlats (temàtic, onomàstic...)

Es proposa la realització d'una base de dades que permeti a l'usuari la selecció de documents a través de consultes senzilles. Per tal de simplificar la cerca i la localització dels documents es realitzarà una descripció detallada a nivell de document simple.

Es parteix de la descripció arxivística (arxiu, fons, unitat de catalogació, títol del document, contingut, cronologia...), a la qual s'afegiran altres elements de descripció d'interès didàctic que poden facilitar la tasca de localització de la documentació per part de l'alumnat (descriptor temàtic, onomàstic, toponímic, tipologia documental...) amb la finalitat de reunir en una única aplicació informàtica la descripció de tots els documents seleccionats (que poden pertànyer a diferents fons i, fins i tot, a diferents arxius). La selecció i la descripció dels documents seleccionats, per tant, es fa per fons, però es relaciona a través de la base de dades que permet localitzar la documentació pertanyent a diferents fons.

En el moment de realitzar la cerca, l'aplicació informàtica ha de permetre la combinació de múltiples elements de descripció com a cercadors.

Les tasques prèvies a la descripció dels documents seleccionats són, en conseqüència, les següents:

- Definició d'uns criteris pedagògics per a la selecció dels documents, tenint en compte els programes educatius.
- Definició de criteris de conservació i difusió que poden condicionar la selecció³⁴: dificultat de reproducció, drets d'autor, restricció a la consulta o a la difusió, etc.
- Elaboració de vocabularis controlats (temàtics, tipologia documental, toponímic). La realització d'aquests llistats és potser la part més complexa d'aquestes tasques prèvies ja que, en adreçar-se a usuaris escolars, no tenen utilitat els diferents tesaurus que existeixen al respecte i cal fer-ne una adaptació.

Disseny de l'aplicació informàtica (base de dades)

A partir dels criteris abans esmentats, s'iniciarà el disseny de l'aplicació informàtica. Es tracta de recollir tots els elements que possibilitin la descripció arxivística i didàctica així com la gestió interna (preselecció, comandes de reproducció, informes a les àrees corresponents, etc.).

La funció bàsica d'aquesta aplicació és la de permetre localitzar els documents per tema, data, topònim, arxiu, fons..., és a dir, per un element de descripció o per la combinació de fins a set elements.

En el cas que diferents arxius s'incorporin a la xarxa, poden ser localitzats documents pertanyents a diferents arxius que responguin als criteris de cerca prèviament marcats (de tema, per exemple).

L'associació de la imatge digitalitzada del document pot facilitar la tasca de localització i visualització per part dels usuaris.

La presentació de l'aplicació ha de tenir en compte els usuaris a qui s'adreça i, per tant, ha de ser suficientment atractiva i fàcil de manipular com perquè alumnes de diferents edats hi puguin treballar còmodament.

En la tercera fase de l'aplicació del projecte, aquesta base de dades es pot fer accessible a través d'internet, multiplicant exponencialment les seves possibilitats d'ús.

Alimentació de la base de dades

Després d'un període de proves de l'aplicació, en la qual s'introduiran les modificacions necessàries per a millorar el sistema, s'iniciarà la fase d'alimentació de la base, en la qual la selecció de documents, la seva descripció i l'elaboració dels materials didàctics pertinents centraran les tasques principals de cadascun dels serveis didàctics.

Confecció de materials didàctics

Amb la finalitat de garantir la correcta explotació didàctica de les fonts seleccionades, el servei realitzarà un conjunt de materials didàctics. A partir dels criteris elaborats pel grup motor, cadascun dels serveis didàctics realitzarà alguns materials que seran compartits per tots els arxius de la xarxa (quaderns metodològics, alguns tallers, exposicions, etc.), mentre que d'altres seran propis i podran seguir els criteris particulars de cadascun dels arxius (guies didàctiques de fons, carpetes temàtiques, quaderns d'història local, etc.):

- * *Les guies didàctiques de fons*: es dediquen a informar sobre les característiques, el contingut, la història, etc. del fons i presenten un conjunt de propostes didàctiques que es poden realitzar a partir dels documents seleccionats d'aquell fons i per a diferents nivells d'alumnat. Aquestes propostes s'acompanyen de bibliografia bàsica i suggeriments sobre el pla de treball per a l'assoliment dels objectius de cadascuna de les recerques presentades.
- * *Les carpetes temàtiques*: inclouen còpies facsímils d'un conjunt de documents i un conjunt de propostes didàctiques per treballar-los. Com en les guies didàctiques de fons es fan propostes per als diferents nivells educatius. S'acompanyen de documents de suport que poden variar segons les característiques dels documents seleccionats (transcripcions, glossaris, gràfics, mapes...).

Edició de materials publicitaris

Des de punts de llibre fins a desplegable informatiu, reproduccions de documents, segells, etc. Es poden dissenyar un conjunt de materials dedicats a la promoció del servei didàctic, segons les característiques i el pressupost de cadascun dels arxius. La informació mínima que hauran de contenir tots aquests materials serà l'adreça, l'horari, el telèfon i web.

Presentació del servei i difusió

En relació amb el pla d'actuacions particular que haurà previst cadascun dels arxius, caldrà definir un pla de difusió per a cadascuna de les etapes de desenvolupament que s'hagi dissenyat. Si l'arxiu compta amb l'ajut del grup motor es poden coordinar plans de zona, tant de desenvolupament com de difusió, de manera que en poblacions relativament properes es puguin oferir serveis complementaris.

La política de difusió del servei didàctic s'haurà d'incloure dintre de la política general de difusió de l'arxiu, com un element més. Per tant, hi haurà una planificació d'actuacions específiques per a la divulgació del servei, però també caldrà preveure la seva participació en moltes de les actuacions per a la difusió que el mateix arxiu podia venir desenvolupant³⁵.

La divulgació del servei entre la seva comunitat d'influència es pot canalitzar a través dels centres de recursos pedagògics, correus massius als centres educatius, visites als centres o bé a partir de l'organització d'actes de difusió com poden ser la convocatòria a una sessió informativa, una exposició (per exemple de materials de didàctica amb fonts), un cicle de conferències (sobre didàctica amb fonts) o cursos (per exemple, de metodologia de la recerca).

En una primera fase de difusió, que pot ser de dos anys a partir que un servei didàctic s'inicia, probablement haurà de combinar diverses d'aquestes actuacions proposades per tal d'arribar al major nombre d'usuaris possible. Després, tot i que haurà de continuar amb una política pròpia de difusió (dintre de la general de l'arxiu), allò que més l'ajudarà en aquest sentit és el prestigi guanyat entre el professorat i l'alumnat. Mantenir un servei actiu, dinàmic i capaç de donar resposta a les diferents demandes és, doncs, la millor política de difusió.

Desenvolupar la informació del SD al web de l'arxiu

Els arxius disposen de pàgines web que permeten als usuaris accedir als fons documentals i a informacions diverses sobre la institució i les activitats que realitza. La publicació de les diverses activitats didàctiques planificades, en aquestes pàgines, pot ajudar a la dinamització del servei i a la seva difusió.

Tercera Fase: incorporació a la xarxa telemàtica

Creació de xarxa cultural (biblioteques, arxius, museus i d'altres entitats culturals del territori)

La relació i la connexió de l'arxiu amb les altres institucions, creant una xarxa cultural en el territori, pot ajudar a l'augment de la seva presència com a entitat cultural, al mateix temps que li permetrà millorar la difusió. Entitats culturals diverses, escoles, museus, biblioteques, etc. poden ajudar l'arxiu en la seva tasca cultural. El Servei Didàctic es veurà directament beneficiat d'aquestes relacions en tant que podrà aprofitar els recursos de l'entorn per tal de millorar el seu servei.

Definició de protocols i instruments de relacions internes a la institució i amb d'altres institucions

Per al bon funcionament d'aquesta xarxa, els arxius s'hauran d'esforçar en la redacció d'uns protocols i uns instruments de relació amb les diverses institucions que hi participin. Aquests protocols de relació hauran d'incloure sistemes d'avaluació i de retorn de manera que es puguin revisar i millorar els serveis oferts de manera constant.

Incorporació al web de la base de dades amb imatges associades dels documents

Si es realitza l'aplicació informàtica a què s'ha fet referència anteriorment i s'associa la imatge del document digitalitzat a la fitxa que conté la seva descripció, és relativament fàcil fer-ne accessible la consulta a través d'internet.

Algunes de les tasques que caldrà preveure en relació amb la divulgació a través d'internet són:

- La redacció d'uns protocols d'accés i reproducció dels documents (cal tenir presents els diferents condicionants per a cada ingrés, la legislació sobre drets d'autor, etc.).
- Control de qualitat de la imatge (suficient per a ser ben visualitzada).
- Edició d'un segell digital sobre la imatge del document (tot i que és una solució que altera la imatge del document, pot servir per a garantir la difusió de l'arxiu de procedència³⁶).

Si, a més, diferents arxius del territori s'afegeixen a aquesta base de dades introduint la descripció i la imatge d'aquells documents que hagin seleccionat –atenent criteris comuns– i tenint present que sempre queda constància de l'arxiu i el fons de procedència, es pot aconseguir una base

documental molt forta que facilita la recerca, al mateix temps que es potencia la consulta no només de grans arxius sinó de tots en general.

Avaluació continuada i readaptació del servei

La característica de dinamisme, implícita en les activitats relacionades amb una pedagogia activa, comporta un seguiment continuat i una readaptació constant de les activitats tant pel que fa a metodologia com a temes tractats. Per tant, el servei didàctic haurà de planificar i sistematitzar diferents instruments per a l'avaluació de la seva qualitat. El disseny d'aquests instruments haurà de respondre a criteris que permetin mesurar tant el grau de satisfacció, en referència a qüestions qualitatives, com facilitar la recollida de noves demandes i suggeriments de millora.

Per ser eficaç, caldrà desglossar per a cadascuna de les activitats els ítems que, en funció dels objectius plantejats per a l'activitat, permeten mesurar-ne l'assoliment. En relació amb la satisfacció dels usuaris, cal tenir també present la cura en la creació d'expectatives.

El grup de coordinació (grup motor) pot encarregar-se de recollir els resultats de les avaluacions per tal de millorar el sistema que entenem que s'ha de plantejar sempre com un actiu viu, obert als canvis i preparat per adaptar-se positivament a les demandes de la societat, sempre mantenint l'objectiu d'obrir l'arxiu als joves per fomentar-ne un ús crític i responsable.

Conclusions

La nostra proposta és, doncs, la creació d'un gran arxiu-xarxa en el qual cadascun dels arxius grans i petits puguin participar oferint aquells recursos de què disposa, de manera que es minimitzin els esforços i les inversions (l'aplicació informàtica, la realització de vocabularis controlats, de materials didàctics, etc. poden ser compartides) i es maximitzin els resultats, en posar a disposició dels usuaris de tot el territori documents i materials didàctics que poden estar dispersos en diferents arxius, bo i relacionant-los entre ells, de manera que el potencial didàctic és molt gran.

La tecnologia de la comunicació i la informació ens permet, ara, dur a terme aquest projecte, que facilitaria la inclusió dels arxius en una xarxa cultural àmplia, a la qual podrien accedir els diferents usuaris d'arreu del territori i en què els arxius tindrien un rol fonamental. D'altra banda, la incorporació a un sistema comú no hauria d'implicar la pèrdua de les peculiaritats individuals que poden aportar riquesa al conjunt. És més, la garantia del sistema pot ser precisament el respecte a les particularitats.

La potencialitat de difusió que representa aquest sistema, així com els avantatges educatius, socials i culturals que pot reportar, entenem que justifiquen l'esforç necessari per a la seva implementació.

Treballar plegats, sumant esforços i habilitats, amb la creació d'una estructura que permeti el desenvolupament d'un projecte comú, liderat per un centre coordinador, i aprofitant les possibilitats de difusió que ofereixen les tecnologies, pot ser una de les claus per contribuir a aconseguir que el patrimoni documental arribi als joves i sigui, finalment, patrimoni de tots.

Notes

- 1 Grup de recerca coordinat per la professora Gemma Tribó i Traveria, professora de Didàctica de les Ciències Socials de la Facultat de Formació del Professorat de la Universitat de Barcelona. Integrat per professores d'ensenyament secundari i universitari, es dedica a la investigació en temes relacionats amb la didàctica amb fonts d'arxiu.
- 2 El nombre d'usuaris d'arxius s'ha incrementat i la seva tipologia s'ha diversificat. Ja no són només els historiadors, o els investigadors experimentats, els que fan recerca amb fonts d'arxiu, sinó que aquest es presenta ara com un recurs bàsic per desenvolupar treballs de recerca en referència a objectius tant tècnics com científics i humanístics, desenvolupats per ciutadans no sempre avesats en la investigació.
- 3 Des de l'any 1985, en què es va aprovar la primera llei d'arxius, la situació dels arxius catalans ha canviat força: la Generalitat de Catalunya i les administracions locals han dut a terme un esforç important per tal de millorar la infraestructura arxivística.
- 4 ALBERCH, Ramon. "Archivos, memoria y conocimiento". A: ALBERCH, Ramon; BOIX, Lurdes; NAVARRO, Natàlia; VELA, Susana. *Archivos y cultura. Manual de dinamización*. Gijón: Ed. Trea, 2001, pàg. 173, pàgs. 13-26.
- 5 ITURRATE COLOMER, German. "Planificar el servicio pedagógico del archivo". *ANABAD*, XLVI, 1996, núm. 2, pàgs. 25-45, pàg. 32.
- 6 UNESCO. *Convención sobre la protección del patrimonio mundial, cultural y natural*, 1972. <http://whc.unesco.org>.
- 7 Aquests advertiments ens porten a les següents reflexions: si tot és patrimoni, ¿no és el mateix –a nivell de planificació política i econòmica– que dir que res no ho és? D'altra banda, ¿és necessari conservar-ho tot? Si la cultura és dinàmica, ¿té sentit un conservacionisme extrem?
- 8 PONCY, Hélène. "Histoire et évolution d'une notion". A: *Étudier le Patrimoine à l'école, au collège, au lycée*. Centre Régional de Documentation Pédagogique de Franche-Comté (Collection Ressources Patrimoine), 1999, pàg. 21 (= si el patrimoni és cada vegada més evocat en els discursos sobre la identitat que es multipliquen des de fa alguns anys, és en la mesura en què materialitza la memòria. La relació és, llavors, lògica entre patrimoni, memòria i identitat. L'arrelament en la memòria i el treball sobre la memòria individual i col·lectiva són presentats com a remeis contra la crisi

d'identitat social... És també per aquesta raó que el patrimoni ha pres una accepció tant àmplia: res que pugui ser portador de memòria pot ser negligit. Es veu com aquest raonament pot conduir ràpidament a "tot patrimoni" en la mesura en què tot element, viu o no, és portador de memòria i, en conseqüència, d'identitat... Però aquesta panpatrimonialització presenta un risc: el de l'abús de la memòria, tant perjudicial com el de la manca de memòria, perquè podria conduir a un sobrecarregament asfixiant).

- 9 ALBERCH, Ramon. Op. cit., pàg. 15.
- 10 HERNÁNDEZ CARDONA, Francesc Xavier. "El patrimonio como recurso en la enseñanza de las Ciencias sociales". A: *El patrimonio y la didáctica de las ciencias sociales*. Cuenca: UCLM, 2003, pàg. 457.
- 11 HERNÁNDEZ CARDONA, Francesc Xavier. Op. cit.
- 12 PAGÈS, Joan; SANTIESTEBAN, Antoni. "Elements per a un ensenyament renovat de les Ciències Socials: Procediments amb fonts primàries i aprenentatge de la Història". A: *I Jornades de Didàctica de les Ciències Naturals i Socials al Baix Llobregat*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1994 (Col. Llorenç Sans d'Estudis del Baix Llobregat).
- 13 Un responsable d'un servei didàctic estranger va respondre airadament davant d'una qüestió sobre la metodologia de la recerca utilitzada per l'alumnat, al·legant que els alumnes "no poden fer recerca". Respostes semblants probablement les trobaríem també entre els professionals de l'arxivística i de la docència, ja que, en definitiva, només depèn de què s'entengui per "ensenyar història", el mateix concepte d'"història" i evidentment el de "patrimoni cultural". De manera que la conceptualització del servei didàctic de l'arxiu, no és només una qüestió tècnica sinó, i principalment, ideològica, ja que ens aboca al plantejament d'allò que creiem que han de ser els arxius i l'ensenyament envers la societat.
- 14 BORSARI, Aldo; BALDELLI, Francesca. "Laboratorio di Storia". A: *Archivi locali e insegnamenti storici*. Comune de Modena, 2001 (Quaderni dell'Archivio Storico, núm. XI), pàgs. 31-37.
- 15 CUÑÉ, B.; SALAT, T.; MONTAGUT, M. D. "Organització del Servei Educatiu a l'Arxiu Històric Comarcal de Cervera". *Lligall. Revista catalana d'arxivística*, núm. 4, 1991, pàgs. 169-174.
- 16 JIMÉNEZ, A. *Temps de Carros i carretes (s. XIX-XX)*. Taller d'Història, curs 1999-2000. Ajuntament de Sant Feliu de Guíxols. Dirigit per l'arxiver Àngel Jiménez, el servei didàctic de Sant Feliu de Guíxols resulta paradigmàtic, no només per la riquesa de les activitats que organitza, sinó per la capacitat de mantenir-se amb la mateixa qualitat de servei al llarg de dues dècades. Destaquen especialment els tallers d'Història.
- 17 SANTACANA, Joan; SANNICOLÀS, Mercè; SERRAT, Núria. "Arxiu obert. Una experiència didàctica de l'Arxiu Municipal de Barcelona". A: TRIBÓ, Gemma (coord.). *Didàctica amb fonts d'arxius. Llibre d'actes de les Primeres jornades Ensenyament-Arxiu*. Barcelona: ICE UB, 5, 6 i 7 de setembre de 2002, pàgs. 293-315.
- 18 ARGILÉS, Anna; RETUERTA, M. Luz. *Els arxius dipositaris de la memòria*. Material didàctic del servei educatiu de l'arxiu comarcal de Sant Feliu de Llobregat. Consell comarcal del Baix Llobregat, 1999. ARGILÉS, Anna; RETUERTA, M. Luz. *Les Fonts demogràfiques*. Material didàctic del servei educatiu de l'arxiu comarcal de Sant Feliu de Llobregat. Consell comarcal del Baix Llobregat, 2003.
- 19 REVERTÉ, M. Pilar. *El servei didàctic de l'Arxiu Nacional de Catalunya, un recurs per al treball de recerca de batxillerat*. A: TRIBÓ, Gemma (coord.). *Didàctica amb fonts*

d'arxius. Llibre d'actes de les Primeres jornades Ensenyament-Arxius. Barcelona: ICE UB, 5, 6 i 7 de setembre de 2002, pàgs. 279-291.

- 20 Com s'anirà veient al llarg de l'exposició, moltes de les tasques que s'expressen a la taula només hauran de ser realitzades pel grup motor i podran ser incorporades de manera senzilla per part dels arxius d'incorporació, de manera que es poden simplificar els esforços, millorar la coordinació i estalviar costos.
- 21 La taula *Disseny d'activitats en funció dels objectius*, que es presenta més endavant, pot servir per orientar la definició d'activitats i materials a realitzar dintre de la primera fase de desenvolupament.
- 22 La selecció de documents es realitza de manera que es reflecteixi l'organització del fons, per tal d'ajudar que l'alumnat pugui aprendre a localitzar les fonts i a interpretar-ne els documents de descripció. En conseqüència, cadascun dels fons que aporten documents a la selecció didàctica que es descriu en la base de dades, té la pròpia guia didàctica. Aquesta guia recull, a més de la descripció general del fons, un catàleg dels documents seleccionats i un conjunt de propostes didàctiques.
- 23 L'aclariment de funcions i el repartiment de les tasques poden ajudar a minimitzar les tendències a confondre activitats més pròpies de la difusió de l'arxiu, o fins i tot de la funció cultural, amb les del servei didàctic.
- 24 Més endavant es defineix el perfil que, al nostre entendre, pot ser adient per a les tasques que un servei didàctic comporta. Quant a l'estabilitat de la dedicació del responsable, entenem que es pot garantir de dues maneres: la primera, amb la col·laboració amb el Departament d'Educació de la Generalitat de Catalunya, que gràcies a un conveni de col·laboració pugui aportar els professors necessaris per la implantació del servei; la segona, que, després de definit clarament el perfil necessari, els organismes de qui depenen els arxius que volen implantar-hi un servei didàctic (Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, ajuntaments, etc.) creïn les places que responguin al perfil definit en els mateixos arxius i sigui la mateixa institució qui assumeixi aquest servei com una part de la seva pròpia funció.
- 25 Aquests objectius es poden assolir amb un estil de SD que planteja la didàctica amb fonts com un aprenentatge de la recerca. Aquells que ho facin com a il·lustració d'un discurs elaborat podran assolir alguns d'aquests objectius (bàsicament de l'1 al 4 i de l'11 al 14).
- 26 La didàctica del patrimoni no forma part dels programes de formació del professorat i molts d'ells no han fet recerca i desconeixen l'organització dels documents d'arxiu. Paral·lelament, existeix també un sector del professorat, usuari d'arxiu, que utilitza les fonts d'arxiu com un recurs important en la seva pràctica docent.
- 27 ITURRATE COLOMER, German. "Planificar el servicio pedagógico del archivo". *ANABAD*, XLVI, 1996, núm. 2, pàgs. 25-45. També els docents, per la nostra banda, ens preguntem com podem ensenyar l'alumnat a treballar amb fonts d'arxiu si no sabem com s'organitza l'arxiu ni sempre hem estat investigadors.
- 28 BOADAS I RASET, Joan. "Archivos y acción cultural: posibilidades y límites". *ANABAD*, Castilla La Mancha, 3, 1999, pàgs. 5-11, pàg. 10.
- 29 Amb el benentès que, si es tracta d'un arxiver, fóra recomanable definir una part del seu horari per a dedicació exclusiva al servei didàctic, si és que es vol assegurar la continuïtat del servei i no incórrer en les pràctiques voluntaristes que, a la llarga, no es poden mantenir.
- 30 ITURRATE COLOMER, Germán. Op. cit.
- 31 El núm. entre parèntesi indica l'objectiu corresponent enunciat a l'apartat *Objectius del Servei Didàctic*.

- 32 Cap a la utilització de fonts d'arxiu i cap a l'estudi de la Història.
- 33 Naturalment, els criteris adoptats pel grup motor s'hauran de revisar periòdicament amb les aportacions dels arxius d'incorporació, però el fet de tenir uns criteris establerts prèviament facilita la incorporació d'arxius a la xarxa de serveis didàctics per part de tots aquells que, interessats en el seu desenvolupament, no tenen recursos per a fer-ho.
- 34 Això, però, no significa que es rebutgi la seva selecció, sinó que cal, abans, estudiar la possibilitat de trobar una solució.
- 35 L'organització d'una exposició, per exemple, no pot prescindir de la preparació de materials o activitats que la rendibilitzin didàcticament.
- 36 Probablement, l'evolució de la tecnologia ens permetrà trobar una solució eficient i menys agressiva a mig termini.